

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	10/1	2016	1-14
----------------------------	------	------	------

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA NEVRUZ KUTLAMALARI

Suzan AKKUŞ MUTLU¹

Öz

Eski Mezopotamyalılar inançlarına bağlı olarak pek çok tören düzenliyorlardı. Bu törenler içerisinde Aşk Tanrıçası İnanna ile Çoban Tanrısı Dumuzi'nin evlenme töreni oldukça önemliydi. Arkeolojik bulgulardan, Sumerlilerden önce de kutlandığı anlaşılan bu törenlerin, nasıl başladığını Aşk Tanrıçası İnanna ile Çoban Tanrısı Dumuzi'nin evliliğini anlatan bir mitostan öğrenmekteyiz. Yazılı belgelerden Mezopotamyalıların tanrı Dumuzi'nin yer altına inişini, sonbaharın gelişi, yeryüzüne çıkıp İnanna ile buluşmasını ise baharın gelişi ile özdeşleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu inancın gereği olarak da her yıl, dönemin kralı ve baş rahibesi tarafından kutsal evlilik töreni, temsili bir şekilde canlandırılarak baharın gelişi kutlanmıştır. Bu dönem aynı zamanda yeni bir yılın başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

Kutsal evlilik töreni, bir başka ifade ile Yeni Yıl Töreni Sumerlilerden sonra Mezopotamya bölgesine gelen Sami kavimleri tarafından da benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nevruz, Yeni Yıl, Kutsal Evlilik, Eski Mezopotamya, Sumerliler.

¹ Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, suzan.akkus@nevsehir.edu.tr.

Abstract***Nawruz Celebrations in Ancient Mesopotamia***

Ancient Mesopotamians were holding many ceremonies depending on their beliefs. Among these ceremonies, marriage ceremony of Love Goddess Inanna and Shepherd God Dumuzi was very important. From myth describing marriage of Love Goddess Inanna and Shepherd God Dumuzi, we learn how these ceremonies that were celebrated before Sumerians according to archaeological findings, were started to be celebrated. It is understood from these written documents that Mesopotamians identified God Dumuzi's going underground with arrival of autumn, his meeting with Inanna by coming earth with arrival of spring. As a requirement of this belief, arrival of spring was celebrated with representative portrayal of this holy marriage ceremony by king and mother superior in that time every year. This period was also regarded as the beginning of the new year.

Holy marriage ceremony, in other words, New Year ceremony was adopted by the Semitic tribes coming to Mesopotamia after Sumerians.

Keywords: *Nawruz, New Year, Holy Marriage, Ancient Mesopotamia, Sumerians.*

Giriş

İnsanoğlu felaketler karşısında bilinmeyen dünyalarını izah edebilmek için efsanelere ve törenlere başvurmuştur.² İnanışa göre halklarının görevini ve yazgılarını düzenleyip yöneten tanrıların kararları, tıpkı yöneticilerinki gibi koşullara bağlı olup değişebilirdi. Daha önceden tanrılar tarafından uyarılan kişi dua ve tören yoluyla tanrıların verdiği kararları değiştirebilirdi³. En eski çağlardan beri insanoğlunun, tanrılara hoş görünmek, başlarına gelecek kötülükleri engellemek, tanrılar tarafından cezalandırılmamak için ve tanrıların insanların bir dileğini yerine getirmelerini sağlamak amacıyla tanrılara törenler düzenleyerek kurbanlar⁴

² Eski Mezopotamya'da düzenlenen törenler hakkında bilgi edinmek için bkz: Akkuş Mutlu, 2012.

³ Bottero, 2003: 148, 149; Somervill, 2009: 75.

⁴ Kurban kelimesinin türetildiği Akadca fiil kökü *qerēbu* (*qarābu*)'dur. "Yakın olmak" aslı karşılığındaki kelime "Hayvan keserek Allah'a daha yakın olma"yı ifade eder. Ayrıca Babilce telaffuzu ile *qerbu*, Asurca telaffuzu ile *qurbu* "yakın, yakında" anlamındadır ve

sunduğu kabul edilmektedir. Semavi olmayan dinlerde insanlar çeşitli nedenlerle hayranlık duydukları bazı şeylere (şimşek, gök gürültüsü, ay tutulması gibi) bu hislerini dile getirmek, tanrılara verdikleri nimetlerden dolayı şükretmek, öfkeli tanrıları yatıştırmak için de kurbanlar sunmuşlardır⁵. Eskiçağ Mezopotamya toplumlarında tanrılara sunulan kurban, bir hayvan olabildiği gibi çeşitli yiyecek ve içeceklerin de tanrılara takdim edildiği bilinmektedir. Mezopotamya toplumları kurbanları tanrıların besini olarak değerlendirirdi. Kurbanlar kanlı ve kansız olarak sunulurdu. Kansız kurbanla ilgili olarak yapılan törenlerde ilahlara yiyecek ve içecek sunularak güzel kokular yayan otlar ve ağaçlar yakılırdı. Kanlı kurbanlarda ise hayvanlar kesilirdi. Hayvanların etleri ya ateşte kızartılır ya da tencerede pişirilirdi. Törene katılanlar için de yemek ziyafeti düzenlenir ve halka tanrılar için kesilen kurbanlardan takdim edilirdi⁶. Eskiçağ insanı tanrılarla ya din adamları ya da sundukları bu kurbanlar vasıtası ile iletişim kurduklarına inanırdı⁷.

Evrenin yaratılışını anlatmak, bu dünyadaki yaşamı ve öteki dünya hayatını güzelleştirmek, ayin ve törenlerin tanrılar tarafından onaylandığını göstermek için efsaneler kullanılmıştır. Tarihsel açıdan kesin doğruluk taşımayan mitler, tarihsel bir olayın sonucunda olsun veya olmasın önemli dini değerlere sahip olabilirler. Pek çok ritüel bazı tarihsel olayların sonucu olarak değil, toplumda zaman içerisinde gelişerek oluşmuştur. Hook'a göre mit ve ilişkili olduğu ritüel insanların ihtiyaçlarını karşılayan bir şeydir. Ayrıca bu ihtiyaçlar yaşamın kendisi ve refahı içindir. Mitler yalnızca kendilerine ilham ihsan edildiğine inanılan kişiler tarafından değiştirilebilir veya üzerine bir şey eklenebilirdi. Dumuzi ile İnanna'nın evliliklerini anlatan mitosun ya da yaratılış destanının toplumdan topluma farklılık göstermesinin nedenini bu şekilde izah edebiliriz. Her toplum kendi ihtiyaçlarına ve inançlarına göre mitosları düzenlemiştir. Ancak mitoslara eklemeler yapanlar bile söz konusu değişiklikleri son derece sınırlı bir biçimde yapmışlardır⁸.

---

bugün kullandığımız "karib, akraba" kelimesinin kökenidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: CAD Q: 214 vd. ve 228 vd.

⁵ Bekki, 2004: 25; Bkz. Akkuş Mutlu, 2014a; Akkuş Mutlu, 2014b.

⁶ Ökse, 2006: 52; Akkuş Mutlu, 2014a.

⁷ Bottero, 2003: 238–251; Ökse, 2006: 52.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Hook, 1995. Eskiçağda mit önemli bir işleve sahiptir. Mit inancı dile getirir, güçlendirir ve düzenler. Ahlakın koruyuculuğunu yaparak yürürlükte kalmasını sağlar. Ayrıca insanların idaresi için pratik kurallar getirir. Mitler insanların tanrılarla olan ilişkilerini tanımlar ve ritüelin kurallarına güç katarak, kavimlerin en önemli ritüelleri sırasında mitsel olayların sembolik olarak kanunlaştırılmasını sağlar. Bu da miti gerçekliğe bağlar. Modern ya da eski birçok mitin ritüellerle ilişkisi olduğu gibi, ritüellerle ilişkili olmayan mitler de bulunmaktadır. Ancak bu mitler daha önceden bir ritüelle ilişkili iken

Sumer mitolojisine göre tanrıça İnanna bir eş seçmek üzeredir. Çiftçi, çoban, balıkçı ve kuş avcısı tanrıça ile evlenmek istemektedir. İnanna kendisiyle evlenmek isteyenleri çağırır. Adayların her biri gelirken İnanna'ya hediyeler sunarlar. Neticede tanrıça eş olarak çoban Dumuzi'yi seçer. Dumuzi sevgilisinin kapısında beklerken İnanna giyinip süslenerek kapıyı açar. Bundan sonra ise düğün hazırlıkları başlar. Bu evlilik İnanna'nın, kız kardeşi yeraltı tanrıçası Ereškigal'i görmek için yeraltı dünyasına inmesiyle acı bir şekilde dönüşür. Mitolojiye göre Ereškigal, İnanna'yı öldürür. Sumerlilerin *kur* adını verdikleri yer altı dünyasının kurallarına göre, *kur*'a giden oradan çıkamamaktadır. Ancak diğer tanrıların yardımıyla tanrıça İnanna'nın, yerine bir başka tanrıyı koyması karşılığında yeryüzüne çıkmasına izin verilir. Kendi yerine birini bulmak için giden tanrıça tüm tanrıları üzgün olarak görür. Onları *kur*'a göndermeye kıyamaz. Eşinin yanına gittiğinde ise güzel kıyafetler giymiş olarak Dumuzi'yi gören İnanna bu duruma öfkelenerek onu yanındaki cinlerle birlikte yer altına gönderir.⁹ Dumuzi yeraltından kaçmayı başarsa da daha sonra tekrar yakalanarak hapsedilir. Ancak kardeşi Geştinanna tanrılar meclisinden kardeşinin yerine yarım yıl yeraltında kalmayı isteyerek bu zaman içerisinde Dumuzi'nin yeryüzüne çıkmasını sağlar¹⁰.

İnanna ile Dumuzi mitosunu bir "ritüel mitosu" olarak sınıflandırmak yanlış olmaz. Bu mitolojide anlatılan olaylara göre tabiatın ölmesi veya canlanması bağdaştırılmıştı¹¹. Tabletlerden öğrendiğimiz kadarıyla Sumer din adamları ve bilginleri Uruk şehrinin baş tanrıçası İnanna¹² ile krallarını evlendirirlerse ülkelerine bolluk ve bereketin

---

mit unutulduktan ve ritüel olarak uygulaması sona erdikten sonra bile hikaye biçiminde yaşamaya devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Raglan, 2004: 187-194.

⁹ BM 100046 numaralı tablette Dumuzi'nin ölümü açıklanmaktadır. Çoban Dumuzi'nin yer altı dünyasına inişi dört bölümden oluşur. Birinci bölümde ünlem içeren sorular yer almaktadır. Aslında burada Dumuzi'nin ölümü sırasında meydana gelen acı olaylar dile getirilmektedir. Köpeğinin acı çığlıklar atmasının, eşi İnanna'nın ağlamasının, kardeşinin kendini parçalamasının ve saçlarını yolmasının nedenleri sorgulanmaktadır. İkinci bölümde Dumuzi'nin yalnızlığı ve mezarın içine konuluşu anlatılmaktadır. Üçüncü bölüm ise iki parçadan oluşmaktadır. Birinci kısımda Dumuzi'nin Galla cinleri tarafından ele geçirilmesi tanımlanmaktadır. Bölümün ikinci parçası, Dumuzi'nin ölümünün sebebini anlatır. Dumuzi *gišbur* tuzağı tarafından hızlıca yakalanır. Buradaki yiyecekler yenilmez, su içilmez. Dördüncü bölümde ise büyü ve defin ayinleri anlatılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Kramer, 1980: 5, 6.

¹⁰ Kramer, 2002b: 388, 389; Adair, 2008: 42.

¹¹ Littleton, 2005: 449; Adair, 2008: 41; Ökse, 2006: 47.

¹² Ay Tanrısı Nanna'nın kızı, Akadlılarda İstar, Museviler 'de Astarte, Yunan'da Afrodit, Roma'da Venüs adını taşıyarak çeşitli toplumların efsanelerinde yaşayan Sumerlilerin neşesi ve aşk tanrıçasıdır. İnanna adının anlamı ise "Göklerin Sahibesi"dir. Pek çok kültürde farklı isimlerle karşımıza çıkan tanrıça İnanna, Venüs yıldızı ile özdeşleştirilir. M.Ö. III. Binyılda Uruk'ta, İnanna çeşitli sembollerle simgeleştirilmiştir. Sonraki

geleceğine inanmışlardı. Bu nedenle Uruk'un IV. kralı Dumuzi'yi tanrılaştırarak İnanna'ya eş olarak seçmişlerdi. Sonraki dönemlerde Sumer şair ve ozanları bu evliliği şiirler ve şarkılarla anlatarak dinlerinin önemli bir kültü haline getirmişlerdi. Sumerliler bu günü yeni yılın başlangıcı olarak kabul etmişti. Bu kutsal evlilik daha sonraki zamanlarda da başa geçen kral ve din kadınlarının başı tarafından her yıl canlandırılmaya devam edildi¹³.

Sumerliler tarafından kutlanan bütün bayramların bir yapılaş tarihi ve sebebi vardı. Şimdi bizim kutladığımız Nevruz Bayramı, "Yeni Yıl", "Yeni Gün", "Yazın İlk Günü", "Bahar Bayramı" şeklinde icra edilirdi. Gilgameş destanında bu bayramın kutlandığı belirtilmektedir. Destandan öğrendiğimiz kadarıyla yeni yılda öküz, koyun kesilir, halka bol miktarda içki, meyve sırası, şerbet vb. verilirdi¹⁴. Tapınağın içerisinde yapılan törenlerde tanrıların heykelleri gibi; tapınaktaki din görevlileri ve krallar da yıkanır, yağlanır, giyinir, süslenirdi. Kral tacını takar ve tören tanrının heykelinin huzurunda başlardı. Dahası Yeni Yıl töreni boyunca metinler okunurdu. Tapınaklar, sosyal düzen, şehirler, kozmosun kuruluşu¹⁵ ve yaratılış bir baş tanrı tarafından yönetilen dünyevi bir savaş dramatik bir şekilde tasvir edilirdi. Kutsal evlilik töreni de bu zamanda yapılırdı.¹⁶ Tanrıçanın giyimi Enki tarafından Nisaba'nın kutsanmasında tasvir edilirdi¹⁷. Bu kutsal törenle ilgili ilk betimlemeleri M.Ö. III. Binyılın sonunda Ur kralı Şulgi'den itibaren bir araya getirilen bir ilahiden öğrenmekteyiz. Kral Şulgi'nin babası Ur-Nammu'dan itibaren Sumer ve Akad'ın her kralı tanrıçanın eşi olmakla övünmüşlerdir. Tanrıçaya söylenmiş bir ilahiden Şulgi'den yüzyıl sonra

---

dönemlerde tipik bir işaret, tanrıyı belirleyici olarak görüldü ve ismin önüne yazıldı. Modern bir yıldıza benzeyen belirleyici, arkaik Uruk dönemi boyunca bir gök cismi ile İnanna'nın belirlenmesine yol açtı. Bir küçük kabartma tanrıçayı bir aslanın arkasında dururken göstermektedir. Aslanın güç ve şiddet özelliğinden dolayı M.Ö. III. Binyıldan itibaren tanrıça ile özdeşleştirilip onun kutsal hayvanı olduğu düşünüldü. Ayrıntılı bilgi için bkz: Adair, 2008: 30, 58.

¹³ Kramer, 2002b: 389.

¹⁴ Elibeyzade, 1996: 149; Bottero, 2001: 154, 155; Bottero, 2015.

¹⁵ Kozmos: Sözcük olarak bezeme, süsleme, donatma anlamına gelen kelimenin kökü dikkate alındığında "dirlik ve düzen içinde bir evren" anlamına gelen Yunanca bir kelimedir. Evren ya da kâinat, uzayda bulunan tüm madde ve enerji biçimlerini içeren bütünün adıdır. Kozmos, kaosun yani düzensizliğin, kargaşanın tam tersidir.

¹⁶ Sumer inancına göre yeryüzündeki yaşamın, halkın huzurunun ve refahının kaynağı tanrılar arasındaki sevgiydi. Yeryüzündeki yaşamın devamı, bitkilerin yeşermesi onların birbirlerine duydukları sevginin ürünleriydi. Tapınakta yapılan işlerden bazıları sadece o vazife ile görevli olan din adamlarının katılımıyla gerçekleştirilirdi. Bu vazifeler halka gösterilmeden uygulanırdı. Yalnızca din adamları ve yardımcıları tecrübe kazanmaları, merasimlerin düzenini, muhtevasını ve nasıl uygulandığını öğrenmeleri için vazifelerin yapıldığı yerlerde bulunabilirdi. Kramer, 2002a: 188, 189.

¹⁷ Lundquist, 1994: 91, 92.

krallık yapan İddin-Dagan'ın da Dumuzi'yi temsil ederek kutsal evlilik âyininin kutladığını öğrenmekteyiz¹⁸.

III. Ur Kralı Şulgi döneminde ve kutsal evliliği konu alan bir şiirde Dumuzi'yi temsil eden Şulgi'nin düğün hediyesi olarak getirdiği yabancı boğalar, çeşitli cinsten keçiler ile birlikte Eanna Tapınağı'na geldiği ve güzel kıyafetler giyip, kokular sürerek İnanna'nın karşısına çıktığı ifade edilmektedir¹⁹. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere yeryüzündeki bütün dinlerde olduğu gibi Sumerlilerde de ibadetleri yerine getirebilmek için bir takım şartlar bulunmaktadır. Bunlar muayyen takdisler, dini temizlik, yıkanma, yağ sürme, günahlar için kurban kesme, oruç tutma ve kutsal elbiseleri giyme gibi bir takım kurallardan oluşmaktadır²⁰. Sumer şair ve müzisyenleri bu törenlerde çiftlerin birbirlerine söyleyecekleri sevgi ve aşk dolu sözleri yazıp, müzik eşliğinde çalıp söylemişlerdir²¹. Din görevlileri ibadet ve âyin esnasında ellerini birbirine kenetleyerek saygılarını gösterirlerdi. Özellikle Lagaş kralı Gudea zamanında tapınaklar için yapılan din adamları heykelleri bu durumu büyük bir ustalıkla göstermiştir²².

Arkeolojik bulgulardan Mezopotamya'da Sumerlilerden önce yaşayan toplumların da baharın gelişini kutladıkları anlaşılmaktadır²³. Sumerliler Yeni Yıl Bayramı'na²⁴ *á-ki-it* ya da *zag-mu(k)* diyorlardı. Kelimelerin Akadcası ise *akītu* ve *zaggumku(zammukku)*'dur ve Sumerce'den Akadca'ya geçmiştir²⁵. Bu kutlamalar Sumer-Akad sentezi içinde de yer aldı. Sami kavimlerin ardından bölgeye gelen kavimler de Mezopotamya'nın bu Yeni Yıl Bayramı'nı benimseyip kutladılar²⁶.

Yeni Yıl festivali devleti yöneten kralın otoritesini meşrulaştırmak için bir propaganda aracı gibi hizmet etti. Akītu festivali sırasında halk sadece

¹⁸ Kramer, 2002b: 374, 376.

¹⁹ Çağırğan, 1990: 1.

²⁰ Schmökel, 1976: 372.

²¹ Lerner, 1986: 239. Mabedlerde mihrap kısmı, kutsal yemek yenilen ve dini resim bulunan en kutsal bölüm "*Sella*" denilen küçük oda ve ekseriya sembolik *İlah Düğünü Törenleri*'nin temsil edildiği sahne kısmı, geniş bölümde dikdörtgen veya T biçimindeki avlunun baş kısmında bulunur. Bunun sağını ve solunu ise, din adamlarının ikametgâhları, depolar ve idare odaları çevreler. Bkz: Schmökel, 1976.

²² Köroğlu, 2010: 67.

²³ Elibeyzade, 1996: 149.

²⁴ Cohen, 1993: 201.

²⁵ CAD A/I 267'de *akītu* için "bir festival ve festivalin kutlandığı mabed" açıklamasının yanında yabancı dilden bir kelime olduğu belirtilmiştir.

CAD Z 12'de ise Sumerce *zag-mu* ya da *zag-muk* kelimesinin Akadcası'nın *zaggumku (zammukku)* olduğu belirtilmiş, ona "yılın başlangıcı, yeni yıl festivali" anlamı verilmiş ve Sumerce'den geçen bir kelime olduğu ifade edilmiştir.

²⁶ Güngör, 2004: 43, 44.

tören alayını ve tapınakların dış ihtişamını görürdü. Babil'de halktan kişilerin tanrının kutsal odasına girmesi yasaktı. Çeşitli belgelerde halka açık olmayan yerlerde yapılan âyinlerden söz edilmektedir²⁷. Tören sırasında yapılan dualar, cin kovma, arındırma âyinleri, kralı aşağılama gibi eylemler tapınağın iç kısmındaki küçük odada gizlilik içinde yapılırdı. Halkın bu olaylara tanık olmaması için bu olaylar sıkı bir şekilde kontrol edilirdi. Kral günah çıkarırken Babil'in insanlarına bağlı kalacağına söz verirdi. Ancak bu sözü verirken tanrının elini tutarak gerçekleştirirdi. Bu bir bakıma baş tanrı ve insanların temsilcisi olan kral arasında yapılan yasal ve bağlayıcı bir sözleşme idi. Tanrının ya da kralın törene katılmaması gibi durumlarda kült gerçekleşmezdi. Çok gösterişli şekilde dekore edilen alay yolu onu görenler üzerinde büyük bir etki bırakırdı. Babil'in 15 km. güneyinde, Borsippa'da bulunan Nabû'nun tapınağı, Babil'in şehir duvarlarının 200 m. dışında olduğu tahmin edilen Akītu evi ve Esagila tapınağı da halk üzerinde büyük etki bırakan yapılarıdır. Ritüel büyüdüğü mimarisi de buna uygun olarak gelişti²⁸.

Sumer ve Babillilerde olduğu gibi bu mitolojik öykü, dönemin Asur kralı ve din kadınlarının yöneticisinin temsili olarak katılımıyla her yıl törenlerle kutlanmıştır. Kutsal evlilik âyini ilk olarak M.Ö. III. Binyılda Sumerlilerin önemli bir yerleşim yeri olan Uruk şehrinde gerçekleştirildi²⁹. Daha sonra Mezopotamya'ya gelen Sami kavimleri tarafından da benimsenerek kutlanmaya devam edilmiştir³⁰. Sumer kralı Ur-Nammu'dan itibaren Sumer ve Akad'ın her kralı tanrıçanın eşi olmakla övünmüşlerdir. Tanrıça İnanna Sami toplumlarında İstar, tanrı Dumuzi ise Tammuz adını almıştır³¹.

Nisan ayının dördüncü günü, Mezopotamya yılının ilk ayının yani baharın başlangıcıdır. Festival Mezopotamya'da pek çok şehirde yapıldı. Törenler muhtemelen Akītu evine gelecek olan tanrıların tören alayının hazırlıkları ile başlamaktadır.

Bir Yeni Asur kralının yer altı dünyasına inişini konu alan bir metinde anlatılan "*akīt-šēri*" bayramında libasyon (içki sunumu), kurban ve tütsü yakma dışında ölümlere sunular yapılmıştır. Asur'da kutlanan Akītu bayramı sırasında Babillilerde olduğu gibi tanrıların heykelleri şehrin duvarlarının dışına çıkan yol boyunca taşınırdı. Daha sonra bir kanal yakınına ya da bir Akītu tapınağına getirilirdi. BM 121206'nın V. satırı ve VAT I 1-15, hazırlıkların bu kısmından bahsetmektedirler. KAV 49

²⁷ Oates, 2004: 186.

²⁸ Odisho, 2004: 11.

²⁹ Kramer, 2002b: 366, Schmökel, 1976: 372.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Diane, Kramer, 1817; Köroğlu, 2001: 156, 157.

³¹ Kramer, 2002b: 374,376.

muhtemelen bütün bu metinlerde aynı tanrılardan bahsedilmemesine rağmen tören alayında gerçekten yer alan tanrıların düzenini listelemektedir³².

M.Ö. 1780'e tarihlenen Mari şehrinde bulunan metinlerde festival ile ilişkili geçit törenine katılmak için beyaz atların Asur'a gönderildiği kayıtlıdır. VAT 13596, Tanrı Asur'un Nisannu ayının ikinci günü beyaz atlar tarafından çekilen bir araba ile tapınağından ayrıldığını belirtmektedir. Metinler festivalin Asur kralı I. Şamsi- Adad (M.Ö. 1813–1781) döneminde de kutlanıldığını desteklemektedir. Festivalin en önemli merkezlerinden biri olan ve Asur'daki bilinen en eski Akıtu evi Asur kralı II. Sargon (M.Ö. 721–705) tarafından inşa edilmiştir³³.

Kutsal evlilik töreni sırasında Tammuz ile İstar'ın birleşmesi dönemin kralı ve din kadınlarının başının temsili olarak katılımıyla gerçekleştirilirdi. Tapınağın bahçesinde tanrılar ve ataların ruhları için kurbanlar sunulur, topluca yemekler yenirdi³⁴. Bu törenler krallar tarafından tanrıların güç ve desteğini kazanmak için yapılırdı. Yeni yılda dünyanın yeniden yaratıldığına inanan insanoğlu kutsal evlilik âyininin yapılmasının önemli sonuçlar oluşturduğuna inanmıştır. Bu törenle birlikte tanrısal enerji yeryüzüne saçılmakta ve başlayan yeni yılda refah ve mutluluk güvence altına alınmaktadır³⁵.

Kutsal evliliğin yılın hangi ayında gerçekleştiği konusuna gelince ritüel metinlerinden Mezopotamya'nın yakıcı sıcağı altında sararan yeşilliklerle birlikte Temmuz ayında öldüğü ve altı ay yeraltında kaldığı farzedilen Dumuzi'nin bugünkü takvimde 15 Aralık - 15 Ocak tarihlerine tekabül eden Tebētu ayında dirilmesi gerekmektedir³⁶. Yeni yıl kutlamaları bu ayın başlangıcından itibaren 12 gün sürerdi. Baharın gelişini kutlamak amacıyla yapılan bu bayram, Mezopotamya toplumları için çok önemliydi. Dolayısıyla Yeni Yıl törenlerine diğer törenlere göre daha çok katılım olurdu. Yeni yıl, çok görkemli bir şekilde kutlanırken diğer bayramlar farklı oranlardaki kutlamalarla sonraki aylarda gerçekleştirilirdi³⁷. Sumerliler yeni yılın başındaki ay ve günü çok dakik olarak hesaplarırdı. Yeni yılın ilk

³² Driel, 1969: 163.

³³ Ninive'de bulunan bu Akıtu evi daha sonra Asur kralı olan Asurbanipal (M.Ö. 668–627) tarafından restore edilmiştir. Sanherib (M.Ö. 704–681) Yeni Yıl festivali için Asur'un duvarlarının dışında bir Akıtu evi inşa etmiştir. Bir başka Akıtu evi ise Nergal kapısının dışında inşa edilmiştir. Burada bulunan bir metinde kral "*Ben yılın başlangıcının, tanrı ve tanrıçaların, sevinç ve memnuniyetin evi Ešahulesensagmukam'ı inşa ettim. Tanrı ve tanrıçalara saygı ve dualar ile onu kutladım*" demektedir. Odisho, 2004: 5; Driel, 1969: 163.

³⁴ Ökse, 2006: 53.

³⁵ Eliade, 2007: 82.

³⁶ Çağırğan, 1990: 4.

³⁷ Bottero, 2003: 252.

günü 1 Mayıs idi. Bu ideal takvim elbette daimi olarak değişirdi. Babil'de ise seneler 12 aylık bir ay takvimine göre düzenlenmişti. Bu takvime güneş devrini yakalamak için dönem dönem bir 13. ay ekleniyordu. Akītu'nun başlangıcı M.Ö. III. Binyıla dayanıyordu. Pek çok şehirde bu bayrama adanmış bir tapınak bulunuyordu. Aynı zamanda ülkedeki her tapınak hangi tanrıya aitse onun bayramı da kutlanıyordu. Başkentte kutlanan Akītu, tanrı Marduk'un bayramı idi. Bu bayram kış mevsiminden sonra gelen baharla birlikte doğanın yeniden canlanmasını işaret ediyordu³⁸.

Yazılı belgelerden öğrendiğimiz kadarı ile altıncı ayın dördüncü günü çeşitli takılar İnanna'nın heykeline konulması için bir kuyumcuya verilirdi. Ayın üçüncü, beşinci ve yedinci gününde İnanna, Sin ve Enlil'i ziyaret etmektedir. Bu yolculuk büyük ihtimal ile Nippur'da yedinci günde düzenlenen aylık festivalin töreniyle bağlantılıdır. Puzriş-Dagan ve Nippur'da bilinen kaynaklar İnanna'nın festivalinin ana töreninin dolunayda yapıldığını doğrular. Kayıtlara göre Nippur'da İnanna'nın tapınağında festival altıncı ayın on ikisinden yirmi yedisine 15 gün sürüyordu. Ayın yedinci gününde, İnanna, Enlil ve babası Sin'i ziyaretinden sonra tapınağına geri gelirdi. Bahçede bir dizi ritüel yapıldıktan sonra tanrıça yılın geri kalanını geçirdiği küçük odaya konulurdu. İnanna'nın festivali sadece dini bir tören değildir. Aynı zamanda büyük bir sosyal ve ekonomik etkinliktir³⁹.

Sonuç

Eskiçağ toplumları kaderlerinin tanrılar tarafından belirlendiğine ve bu kararların yöneticilerinki gibi koşullara bağlı olarak değiştiğine inanıyorlardı. Daha önceden tanrılar tarafından uyarılan kişi dua ve tören yoluyla tanrıların verdiği kararları değiştirebilirdi. Zira bitkilerin yetişmesi, hayvanların üremesi ve büyümesi insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olduğundan ve tüm bunların tanrılarının isteğiyle gerçekleştiğine inandıklarından başlarına gelebilecek hastalık, kıtlık, kuraklık gibi felaketleri önlemek için tanrılara törenler eşliğinde dua etmek ve kurbanlar sunmak en iyi yöntemdi.

Nisan ayının dördüncü günü, Mezopotamya yılının ilk ayının yani baharın başlangıcıdır. Baharın gelişini kutlamak amacıyla yapılan bu bayram Mezopotamya toplumları için çok önemliydi. Dolayısıyla Yeni Yıl törenlerine diğer törenlere göre daha çok katılım olurdu. Kutsal evlilik âyini ilk olarak M.Ö. III. Binyılda Sumerlilerin önemli bir yerleşim yeri olan Uruk şehrinde gerçekleştirildi. Baharın gelişini kutlamak amacıyla yapılan bu törenler günümüzde de Nevruz Bayramı adı altında kutlanmaya devam edilmektedir.

³⁸ Salvini, 2006: 112.

³⁹ Zettler, Sallaberger, 2011: 23–25.

KAYNAKÇA

- Adair 2008: J. Adair, *Certain Aspects Of The Goddess In The Ancient Near East (10000–330 BCE)*, Master Of Arts With Specialisation In The Ancient Languages and Cultures, Universty Of South Africa, 2008.
- Akkuş Mutlu 2012: S. Akkuş Mutlu, *Eski Mezopotamya’da Törenler*, GÜ, SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.
- Akkuş Mutlu 2014a: S. Akkuş Mutlu, “Eski Mezopotamya’da Tanrılara Sunulan Kurbanlar”, *JOHS*, Yıl 7, S. XVII, Mart 2014a: 1-17.
- Akkuş Mutlu 2014b: S. Akkuş Mutlu, “Eski Mezopotamya’da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri”, *GÜ. Sosyal Bilimler E. D.*, S. 9, 2014b: 278-293.
- Bekki 2004: S. Bekki, “Nevruz-Kurban İlişkisi ve Kurbanı Bağlı Olarak Yapılan Ritler-Pratikler”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 29, 2004: 11–18.
- Bottero 2001: J. Bottero, *Religion In Ancient Mesopotamia*, University of Chicago Press, Chicago 2001.
- Bottero 2003: j. Bottero, *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, Çev. Emin Özcan, Ayşen Er, Dost Kitabevi, Ankara 2003.
- Bottero 2015: J. Bottero, *Gilgamiş Destanı Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*, Çev. Orhan Suda, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- CAD Q 1982: *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Ppublished By The Oriental Institute, Chicago, Illinois, U.S.A. GLOCKSTADT, GERMANY 1982.
- Cohen 1993: M. E. Cohen, *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*, Bedhesta, CDL Press, Maryland 1993.
- Çağırğan 1990: G. Çağırğan, “Mezopotamya’da Kutsal Evlilik”, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, IX/10a, 1990: 1–5.
- Driel 1969: G. van Driel, *The Cult of Aššur*, Assen, Netherlands, Van Gorcum, 1969.
- Eliade 2007: M. Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007.

- Elibeyzade 1996: E. Elibeyzade, "Nevruz ve Kurban Bayramının Geçmiş 1200 Yıl", Çev: Mustafa Kalkan; *Nevruz ve Renkler, Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri (19-21 Mart 1996)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1996: 147-154.
- Güngör 2004: H. Güngör, "Dinler ve İnançlarda Nevruz", *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004: 43-48.
- Hooke 1995: S. H. Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev: Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 1995.
- Köroğlu 2010: K. Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2010.
- Kramer 1980: S. N. Kramer, "The Death of Dumuzi: A New Sumerian Version", *Anatolian Studies*, Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor O. R. Gurney, C. 30, 1980: 5-13.
- Kramer 2001: S. N. Kramer, *Sümer Mitolojisi*, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001.
- Kramer 2002a: S. N. Kramer, *Sumerler, Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, Çev: Özcan Buze, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002a.
- Kramer 2002b: S. N. Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev: Hamide Koyukan, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2002b.
- Lerner 1986: G. Lerner, "The Origin of Prostitution in Ancient Mesopotamia, Signs: Journal of Women in Culture and Society", C.11, S.2, *The University of Chicago Press*, 1986: 236-239.
- Littleton 2005: C. S. Littleton, *God, Goddesses and Mythology*, New York, Marshall Cavendish Corporation, C. IV, 2005.
- Lundquist 1994: J. M. Lundquist, *What Is a Temple? A Preliminary Typology*, Donald W. Parry and Stephen D. Rickseds., (Salt Lake City: Deseret Book and Farms) 1994: 83 - 118.
- Oates 2004: J. Oates, *Babil*, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2004.
- Odisho 2004: A. Y. Odisho, *The Akitu Festival in Mesopotamia The Expression of Royal Ideology Through Religion, Ritual, and Architecture*, Thesis, The Department of Near

- Eastern Studies The University of California, Berkeley, 2004.
- Ökse 2006: T. Ökse, “Eski Önasya’dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri”, Ankara, *Bilig*, S.36, 2006: 47–68.
- Pritchard 1995: J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating To The Old Testament*, Princeton, 2. Baskı, Princeton University Press, 1955.
- Roller 2004: L. E. Roller, *Ana Tanrıça’nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü*, Çev. Betül Avunç, Homer Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Salvini 2006: B. A. Salvini, *Babil*, Çev: Ela Uluatam, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.
- Schmökkel 1976: H. Schmökkel, “Sumer Dini II”, Çev. Mehmet Turhan Özdemir, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXI, 1976: 367–390.
- Somervill 2009: B. A. Somervill, *Great Empires of the Past: Empires of Ancient Mesopotamia*, Chelsea House Publishers, New York 2009.
- Zettler- Sallaberger 2011: R. L. Zettler; W. Sallaberger, “Inana’s Festival at Nippur under the Third Dynasty of Ur”, *Zeitschr. f. Assyriologie Bd. 101*, 2011: 1-71.

Ek-I: Tanrıça İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişini İfade Eden Tablet⁴⁰.

⁴⁰ Kramer, 2001: 155

